
Nerzuk Ćurak

Evropa. Geopolitička objava

Uvod

Druga polovina 19. i prva polovina 20. stoljeća u Evropi obilježena je rivalstvom Francuske i Njemačke. To suparništvo bilo je i “među glavnim uzrocima svjetskih ratova” (Soutou, 2001: 5). Odrazit će se to, u historijskom kapacitetu, i na region Balkana, opterećen u dugom vremenskom trajanju stratejskim silnicama dviju snažnih evropskih država. Njihova *kontinentalna konfrontacija* utjecat će i na razvoj geopolitičke misli u Francuskoj koja svoj snažni razvoj duguje Vidalu de la Blacheu (1845-1918), osnivaču *Geographie humaine* (socijalna geografija) i koncepcije posibilizma. Njemačka geopolitika izgradila se na geografskom determinizmu, a francuska na ljudskim mogućnostima prilagođavanja prostoru, što je u epicentar političkogeografskih i geopolitičkih istraživanja u Francuskoj stavilo, kako to kaže Vidal, *socijalnu zajednicu, morfologiju kulturnog pejzaža, uticaj politike na sredinu, a ne sredine na politiku* (Grčić, 2000: 46). To znači da francusku geopolitičku tradiciju dominantno zanima čovjekova mogućnost izgradnje političkih i socijalnih ustanova, “politička organizacija i karakter teritorije” (Grčić, *ibid.*), na tragu Lisijena Fevra: “nigdje nema nužnosti, svuda postoje mogućnosti” (Grčić, *ibid.*).

Istraživanje različitih prostornih mogućnosti za čovjeka, koji, sam po sebi, jest mogućnost, utjecat će na konstituciju ljevičarskog diskursa u francuskoj geopolitici, pa sedamdesetih godina Yves Lacoste uvodi termin “konfliktna geopolitika” s intencijom da se ljudska znanja o prostoru koriste za destrukciju hegemonije supersila. Ovaj geopolitičar će 1993. objaviti, za metodologiju geopolitike važno djelo, *Geopolitički rječnik*, koji se smatra jednim od konstituirajućih trenutaka moderne francuske geopolitičke konekcije. No, tada je Lacoste već “bivši marksist” (Lewy, 2001: 4) koji,

---

na makijavelističkom tragu, promovira “ciničnu viziju teritorijalnog suparništva” (Lewy, ibid.). Drugo važno ime francuske geopolitike je Michel Foucher, koji je stvorio nekoliko oblikujućih termina nove francuske geopolitike i zalaže se za geopolitički metod koji će u 21. stoljeću omogućiti “restituciju geopolitike”, tako da se ne reducira na međunarodne odnose, već da joj primarna funkcija budu geopolitički procesi i analize, te da se potvrđuje kao “link između unutrašnjih i vanjskih komponenti u konkretnoj lokalnoj situaciji” (Foucher, 2001: 163). Pažnju zaslužuje Foucherovo bavljenje Evropom kao “geopolitičkom laboratorijom i korisnom silom” (Foucher, 2000: 154).

Jedan rukavac francuske geopolitike iznjedrio je geoekonomiju kao “analizu ekonomskih strategija država” (Loro, Grčić, 2000: 48), pa je 1997. pokrenut i časopis *Geoeconomie*. Iako geoekonomija ne može biti zamjena za geopolitiku, nego njena dopuna (Lacoste, 1997), razvoj geoekonomije u Francuskoj poklopio se s intenziviranjem francusko-njemačke suradnje u izgradnji zajedničke Evrope koja je više vjerovatna ako geoekonomski interesi dominiraju nad neoklasičnim geopolitičkim interesima bizmarkovske ili napoleonske naravi. Od pedesetih godina 20. stoljeća Evropa se izgrađuje kroz pozitivni odnos Francuske prema Njemačkoj i pozitivan odnos Njemačke prema Evropi. Toj epohalnoj promjeni početni politički impuls dao je Robert Schuman, francuski ministar vanjskih poslova, čuvenom *Schumanovom deklaracijom* od 9. maja 1950. Ta deklaracija postaje inicijalnom programskom jezgrom izgradnje Evrope kao geoekonomske i geopolitičke trajektorije: “Gotovo na petogodišnjicu kapitulacije Njemačke Francuska čini prvi odlučni korak ka izgradnji evropske zajednice i u tome joj se pridružuje Njemačka. To će uticati da stanje i odnosi u Evropi pretrpe velike promjene. One će biti omogućene daljim zajedničkim akcijama koje se do danas nisu mogle ni zamisliti” (Schuman, Soutou, 2001: 8).

Pedeset pet godina poslije Evropska unija otišla je još dalje u proizvodnji nezamislivog. Zahvaljujući, u značajnoj mjeri, Njemačkoj i Francuskoj, prisustvujemo uzbudljivom geopolitičkom pokušaju: izgradnji nadnacionalne megadržavne unije na kontinentu koji je rodno mjesto nacionalne države. Taj transfer od nacije ka kontinentalnoj suprazajednici, od suvereniteta ka postsuverenitetu ili pseudosuverenitetu, povijesno zahvaćen nadolazećim smislom, ima sve značajke velike *geopolitičke vrtoglavice* (Toal, 1996) čiji se sadržaj svijetu primarno isporučuje kroz najfrekventniji proces suvremenosti – globalizaciju.

Globalizacija, osnovni indikatori

Globalizacija je kontradiktoran, višesmislen proces. Pojmovna aparatura tog procesa iznimno je složena i ideološki višeznačajna. Za

---

britanskog sociologa Giddensa “globalizacija je... kompleksni set procesa, a ne jedan jedini proces. A oni se odvijaju kontradiktornim i opozicijskim načinima. Većina ljudi misli o njoj jednostavno kao o ‘odvlačenju’ moći ili utjecaja iz lokalnih zajednica i nacija prema globalnoj areni. Ovo stvarno i jest jedna od njezinih posljedica. Nacije gube dio svoje ekonomske moći koju su nekada posjedovale. Ipak, ona također ima i suprotan učinak. Globalizacija ne vuče samo prema gore, već također gura prema dolje, stvarajući nove pritiske na lokalnu autonomiju. Američki sociolog Daniel Bell to vrlo dobro izražava kada kaže da su nacije postale premale da bi riješile velike probleme, ali također i prevelike da bi riješile male probleme” (Giddens, 1999). A za njemačkog globalizacijskog gurua Ulricha Becka “*globalizacija* pak podrazumijeva *proces* kojih je posljedica ta da transnacionalni akteri, njihove šanse za moć, orijentacije, identiteti i mreže potkopavaju nacionalne države i njihov suverenitet i međusobno se povezuju” (Beck, 2003: 28). U značajnoj mjeri, globalizacija, koja se ustvari pretvara u novi način ljudskog života¹, tiče se prevladavanja nacionalnih diskursa, odnosno nacije kao centralnog konstituenta moderne povijesti. I, mada će pogriješiti svaki “vizionar” koji prerano otpiše naciju–državu, jer one će preživjeti udružene “u multilateralne mreže s varijabilnom geometrijom zadataka, ovlasti, saveza i podređenosti” (Castells, 2003: 378), neće pogriješiti onaj znanstvenik koji sumnja u snagu nacionalne države da sačuva suverenitet kao svoju najizvorniju legitimaciju, jer država globalizacijom gubi tlo pod nogama, važnost suverenog teritorija gubi na značaju. Nemoguće je očuvati *čisti suverenitet* u svijetu koji tendira ka tome da *globalitet*, shvaćen kao transgranični, planetarni teritorijalitet, postane postmoderni oblik suvereniteta, koji nadmašuje suverenitet kao transcendenciju nacionalne države. Zato je u pravu Giddens kada primjećuje da su se “debate o globalizaciji koncentrirale ... pretežno na njezine implikacije po nacionalnu državu. Jesu li nacionalne države, dakle i nacionalni politički lideri, još uvijek moćni ili sve više postaju irelevantni za sile koje oblikuju svijet? Nacionalne države još uvijek su moćne, a politički lideri imaju pred sobom velike uloge u svijetu. Ali istovremeno nacionalne države očigledno bivaju preoblikovane. Nacionalna ekonomska politika ne može biti efektivna kao što je bila nekoć. Još važnije, nacije moraju ponovo promisliti svoje identitete sada kada starije forme geopolitike postaju zastarjele” (Giddens, *ibid.*). Upravo je globalizacija nova forma geopolitike,

---

¹ «Stoga predlažem da koristimo termin *globalnost* kako bi označili *društveno stanje*, koje karakterizira postojanje globalnih ekonomskih, političkih, kulturnih i ekoloških uzajamnih povezanosti i tokova, koji čine nevažnim postojeće granice i međe» (Steger, 2005: 7). Šta je drugo to *društveno stanje* nego upravo najaktualniji registar čovjekovog postnacionalnog (još uvijek vrijednosno neodređenog) vitaliteta!

---

jer postoje pokušaji da se njena višedimenzionalnost kapitalizira za potrebe subjekata moći koji više nisu tako transparentni kao klasična nacija-država. Svjedoci smo različitih tendencija da se globalizacija učini neutralnim i konačnim terminom, slučajnim proizvodom tehnološke revolucije. Takvim pojednostavljivanjem prikrili bi se ideološki subjekti globalizacije i ona bi bila svedena na globalnu ekonomiju koja se prostire svijetom sama od sebe, kao neka viša objektivizirana svrha koja nije odgovorna za “oprostorenje nejednakosti” (Sassen, 2004: 155). U takvom redukcionističkom poimanju bilo bi dovoljno globalizaciju definirati kao “interakciju informatičke tehnologije i globalne ekonomije. Ona se može indeksirati po intenzitetu, opsegu, volumenu i vrijednosti međunarodnih transakcija u informatičkim, financijskim, poslovnim, trgovinskim i upravnim sferama diljem svijeta. Oštar rast stope ovakvih transakcija unutar proteklog desetljeća, a time i njihove razine, najmjerljivija je manifestacija procesa globalizacije“ (Doran, 2000, Brzezinski, 2004). Profesor Doran nas upućuje na zaključak da je globalizaciju moguće izmjeriti i na taj način “implicira da je fenomen (globalizacije) bar dijelom objektivne naravi” (Brzezinski, 2004: 139). Takvim pristupom i pojam i proces globalizacije bivaju lišeni političkog sadržaja i ograničeni samo na ekonomsku narav, čak toliko da neki autori potenciraju kako je globalizacija “nova svjetska poslovna paradigma” (J. Plevnik, 2003: 23), tehnički termin za regulaciju interkontinentalnog biznisa. No, globalizacija nije samo ekonomski kliše koji se izraubovao od amaterske upotrebe, nego važni povijesni događaj koji zahtijeva procjenu, analizu i znanstvenu sintezu. Tako će *Lawrence Summers, nekadašnji ministar finansija SAD-a koji se snažno opirao upotrebi globalizacije kao pojma javnog diskursa, nakon što je 2001. imenovan za predsjednika Univerziteta Harvard, izjaviti kako mu je jedan od prioriteta “uvođenje globalizacije kao važnog studijskog predmeta”* (J. Plevnik, *ibid.*).

Iako je u posljednjih nekoliko decenija, kao jedan od najupotrebljivijih termina u ekonomskoj, političkoj i kulturnoj sferi, globalizacija primila onaj mitski karakter koji onemogućuje dubinsko sagledavanje, jer je kao pojam postala sinonim i za sve ono što nije, upravo je njena interdisciplinarna utemeljenost, politička, komunikacijska, kulturna, demografska, sigurnosna, ekološka zasnovanost (a ne samo ekonomska) omogućila svojevrsan brežuljak definicija globalizacije koje su, iako nepotpune, potreban teorijski okvir da se globalizacija misli “shodno aspektu koji autor istražuje” (J. Plevnik, *ibid.*). Dakle, iako je nemogućnost konačnog teorijskog određivanja definiranja globalizacije izvjesnija nego ikad, registar globalizacijskih definicija omogućuje konekciju istraživača na ono definirajuće polje koje korespondira njegovom polju istraživanja. Kako je ovaj rad dominantno teorijski zasnovan na istraživanju određenih geopolitičkih i geofilozofijskih

---

---

konceptija prostora i vremena, konvergirajuće, najopćije definicije za naše razumijevanje globalizacije su sljedeće: “Globalizacija sažima vremenske i prostorne aspekte društvenih odnosa” (Mittelman, Steger, 2005: 10) i “globalizacija je naziv za pretvaranje svijeta u jedinstven prostor” (Berberović, 1999). Taj globalni pothvat prostornog, transgraničnog ujedinjavanja, nezaustavljiv je proces jer se objavljuje svijetu kao povijesni nalog kapitala. A kapital supsumira sve. Kao *najviši pojam* zapadne civilizacije podredio je svom prostorno-vremenskom širenju vodeće ideologije i tehnologije našega doba, pretvarajući ih u svojevrstnu *političkoekonomsku teologiju kapitala*.² Informatička tehnologija i ideologija neoliberalizma pojavljuju se kao instrumenti multinacionalnog (globalnog) kapitala kojima se demokratizira svijet. To bi bila dobra vijest samo da nije jedne začkoljice – demokratiziranja različitih lokalnih zajednica, bez obzira na to žele li one to ili ne: “Trebalo bi da Amerikanci prije svih znaju da ugrožavanje nečijih vjerovanja može biti zastrašujuće koliko i ugrožavanje nečije fizičke sigurnosti” (Kagan, 2004: 62). A kako je tek zastrašujuće istovremeno ugrožavanje i duhovnih parametara i tijela, pod egidom demokratije. Na taj način demokratija se kao ideal transatlantske civilizacijske agende manifestira ne kao ideološki cilj već kao poželjno sredstvo realizacije imperativnih zahtjeva kapitala, što obara vrijednost uvezene demokratije kao marionetske forme neoliberalne ideologije.

S druge strane, razumna kritika neoliberalizma kao postkonzervativne inačice kolonijalnog liberalizma relativizira svoju intelektualnu vrijednost i gubi na značaju ako kritičari neoliberalizma u zemljama objektima globalizacije, kao što su Bosna i Hercegovina i druge države jugoistočne Evrope, kritiku vrše iz narcističke pozicije kompleksa više vrijednosti: kao da je, recimo, Bosna i Hercegovina u demokratskim normama nadišla društva

---

² Referiram se na Karla Schmitta i Giorgia Agambena. Schmitt preferira teološku paradigmatičnost politike, Agamben ekonomiji daje teološku svrhu: “Odmah mi je postalo jasno da iz kršćanske teologije potječu dvije političke paradigme u širem smislu: politička teologija – koja se temelji na ideji transcendentnosti vrhovne moći koja se nalazi u Bogu i ideja ekonomske teologije – koja ovu ideju zamjenjuje oikonomijom, zamišljenom kao unutarnji red – domaći a ne politički u užem smislu riječi, koji se odnosi ne samo na božanski život nego i na onaj ljudski. Od prve paradigme potječe politička filozofija i moderna teorija suvereniteta; od druge moderna biopolitika, pa sve do aktualnog trijumfa ekonomije nad svim aspektima socijalnog života” (Agamben, 2004). I prvi i drugi pristup, unutar razvijenih metodologija i političkofilozofskih konceptija dvojice autora, znanstveno je relevantan i intelektualno poticajan, no uvjeren sam da sinteza politike i ekonomije u političkoekonomsku teologiju kapitala oslikava stvarnost doba u kojoj nema dramatično važne opozicije između političke (George Bush) i ekonomske (američka naftna industrija i vojno-industrijski kompleks) teologije. Otuda porijeklo moga izraza političkoekonomska teologija kapitala.

---

zasnovana i na postulatima neoliberalizma! Kritika neoliberalizma koja se neće pretvoriti u negacionističku destrukciju liberalizma kao političku osnovu ljudske slobode vrijedna je respekta ako podrazumijeva intelektualno pristajanje na organizaciju liberalnog društva u sopstvenim zajednicama koje su od takvog društva decenijski unazađene u konzervativni regresizam. Uspostavljanje liberalnih standarda u posttranzicijskim zemljama osnov je da kritika američke i svake druge neoliberalne hegemonije bude vjerodostojna. Takav pristup potencijalno nudi i snažan razmah lijeve ideje u liberaliziranom političkom polju (dominatno mislim na evropsko, a ne na američko političko polje recentne povijesti), jer u svakom drugom ideološkom diskursu lijeva ideja završi u megatroniziranom nasilju. Uz takvo razumijevanje najnovije dionice svjetske povijesti globalizacija se može razumjeti ne a priori kao negativna, natkriljujuća agenda vesterniziranog kapitala, već i kao pozitivna socijalna paradigma koja i društvima *četvrtog svijeta* (kao što su mikro i makro društva jugoistočne Evrope) nudi barem obećanje minimalnog napretka.

Obećanje da neće biti socijalno isključeni iz svijeta: “Na ovom prijelazu tisućljeća ono što se nekad zvalo Drugi svijet (univerzum etatizma) raspalo se u nesposobnosti da ovlada snagama informacijskog doba. U isti je mah Treći svijet nestao kao relevantan entitet, ispražnjen od svoga geopolitičkog značenja i izvanredno razućen u svomu ekonomskom i društvenom razvoju. Ipak, Prvi svijet nije postao sveobuhvatni univerzum neoliberalne mitologije jer se pojavio novi svijet, Četvrti svijet (podvukao N.Č.), načinjen od mnogih crnih rupa društvene isključenosti po cijelom planetu... U sadašnjem povijesnom kontekstu, uspon je Četvrtog svijeta nedjeljiv od uspona informatiziranog globalnog kapitalizma” (Castells, 2003: 168). Na čemu se zasniva taj kapitalizam? Na novumu, na *povijesno novom nastanku umrežena društva koji se temelji* “na prostoru tokova i na bezvremenom vremenu” (Castells, ibid.: 360). Prostor koji se artikulira kao “umrežena država” (Castells, 333) upravo je prostor ujedinjene Evrope kao “reakcija na proces globalizacije i istodobno njegov najnapredniji izraz” (Castells, 342).

Evropski politički prostor i Pax Americana

Ako je evropska integracija *najnapredniji izraz* globalizacije, šanse za socijalni uspon društava jugoistočne Evrope ne mogu se potcijeniti. No, to je tek jedna, rekao bih, unutrašnjoevropska dimenzija globalizacije, koja se ne može motriti bez dinamične veze s drugim, vanjskim faktorom evropskog procesa stvaranja moćne nadnacionalne “regionalizirane strukture” (Castells, ibid.). Evropska unija i jugoistočna Evropa su supraregionalna i regionalna

---

aplikacija geopolitičkih i globalizacijskih procesa. Problematiziranje globalizacije kao relevantne *znanstvene paradigme* (Rodin, Milardović, 1999) usmjereno je u ovom radu na *čitanje konstitucije* EU i jugoistočne Evrope u globalizacijskom ključu. Taj ključ, unatoč mogućim kritikama iz perspektive evropocentrizma i autarkičnog balkanskog regionalizma, američki je. I to je taj vanjski reper evropske kontinentalne globalizacije. O razumijevanju činjenice da su Sjedinjene Države (neo)liberalni generator većine globalizacijskih procesa u svijetu, o razumijevanju pozicije SAD-a u suvremenoj Evropi, o shvatanju hegemonijsko-predvodničke pozicije Washingtona čak i kada određeni prostor svijeta prepušta dominaciji nekog drugog geopolitičkog subjekta (kao što je, recimo, “geopolitičko pozajmljivanje” Balkana Evropskoj uniji) ovisi mogućnost i sposobnost Evropske unije da se objavi svijetu kao samostalan geopolitički, geoekonomski, geokulturni i sakralni entitet. *Razumjeti znači promijeniti se.* Ova Sartrova misao označava suštinski susret Evrope sa svojom mogućom nadnacionalnom egzistencijom. U polju geopolitičkog ona podrazumijeva insistiranje na uzajamnom poštovanju Amerike i Evrope kako bi transatlantski odnosi iz sfere povremenih zategnutosti i poniženja dostigli viši nivo uzajamne suradnje i koristi. No, to je nemoguće postići evropskim etikecijama američkog pragmatističkog političkog morala, ispraznim primjedbama na amerikanizam kao globalizam. A složiti ćemo se da je globalizam odnosno desni amerikanizam kao svjetski -izam planetarno dominantan u svojim negativnim konotacijama. No, umjesto dijeljenja lekcija, Evropska unija se mora promijeniti kako bi izašla iz američkog globalizacijskog ključa: “Da bismo bili konstruktivni partner Sjedinjenih Država na zadatku promoviranja demokratije u svijetu, potrebno je da utvrdimo mjerila budućeg dinamičnog uspjeha. Evropska unija je planom iz Lisabona zacrtala da do 2010. Evropa postane najkonkurentnija i informativnom tehnologijom najbogatija ekonomija u svijetu. Ideja da će Evropa postati konkurentnija samo zato što je desetak birokrata to saopštilo, izgleda mi besmisleno. Potrebno je da se otriježnimo i poduzmемо konkretne korake da bi evropske privrede zaista postale efikasnije: da razbijemo monopol nad telekomunikacijama, ukinemo subvencije, otvorimo tržišta ... tako da svi građani učestvuju u ekonomskom rastu i prosperitetu” (Sikorski, 2004).

No, vjerodostojnost Evrope ne potvrđuje se samo u ekonomskoj sferi i privrednoj konkurentnosti. Bez demografskog rasta, a u Evropi je natalitet u ozbiljnom padu, bez povećanja izdvajanja za oružane snage i bez zajedničke vanjske politike mogući komunitarni evropski (geopolitički) identitet u epohalnom procesu transkontinentalne globalizacije bit će razdrobljen i prije nego što je postao društvena vrijednost građana i nadnacionalnih političkih elita Evrope.

Ključnim se doimaju vanjska politika, sigurnost i odbrana. “Ako Evropa u protivljenju Sjedinjenim Državama ne može da bude jedinstvena čak ni po pitanju rata koji je tako nepopularan (irački rat, op. N.Ć.), Evropa može da se ujedini samo kroz harmonične odnose sa Sjedinjenim Državama ili će uslijediti fatamorgana antiamerikanizma po cijenu evropskog razdora” (Sikorski, 2004). Zbog sebe Evropa mora razumjeti da je njena unutrašnja izgradnja imperativ Sjedinjenih Američkih Država: “U geopolitici će se sve više pojavljivati temeljno proturječje između multilateralnog donošenja odluka i unilateralne provedbe tih odluka kada je riječ o vojnim pitanjima. Nakon nestanka Sovjetskog Saveza i tehnološke zaostalosti nove Rusije, Sjedinjene Države su jedina vojna velesila, i to se neće promijeniti u doglednoj budućnosti (podvukao N.Ć.). Dakle, većinu odluka vezanih za sigurnost morat će ili provesti ili podržati Sjedinjene Države kako bi te odluke bile stvarno učinkovite ili imale težinu. Unatoč svim arogantnim istupima njezinih čelnika, jasno se pokazalo da Europska unija nije bila sposobna učinkovito posredovati na Balkanu... Međutim, zbog teških socijalnih problema u zemlji SAD sigurno neće imati sredstava, a ni političku podršku, za primjenu sile, osim ako sigurnost njegovih građana ne bude izravno ugrožena... Budući da je hladni rat pao u zaborav, a ‘novi hladni rat’ ne nazire se na obzorju, jedini način kako Amerika može održati svoj vojni položaj jeste da svoje vojne snage ustupa globalnomu sigurnosnom sustavu i da to drugim zemljama naplaćuje. To je konačni zaokret multilateralizma i najočitija iluzija izgubljenog suvereniteta nacije-države” (Castells, 2003: 380).

Evo dobre vijesti za Evropu, jer kada gubi nacija - država trijumfuje. “Evropa ... svjesna postojanja europskog identiteta!” (Berstein i Milza, 1991; Mazower, 2004: 378) Naravno, to je dobra vijest pod uvjetom da Evropa želi, hoće i može konstruirati svoju geopolitičku retoriku i sigurnosnu tektoniku, kao poželjne parametre prepoznavanja relevantnosti. Ali, bez samodopadljivog, empirijski još u potpunosti nepotvrđenog uvjerenja da Evropa, “kako je to visoki britanski diplomata i zvaničnik Evropske unije Robert Cooper sročio, danas živi u ‘postmodernom sistemu’ koji ne počiva na ravnoteži sile, već na ‘odbacivanju sile’ i ‘pravilima ponašanja koje je sama sebi nametnula’. U ‘postmodernom svijetu’, piše Cooper, ‘raison d’etat i amoralnost makijavelističkih teorija upravljanja državom... zamijenila je moralna svijest’ u međunarodnim poslovima” (Cooper, 2002, Kagan, 2004: 57). U sferi političke filozofije ova Cooperova ocjena kao tendencija, latencija i intencija Evropske unije - može i mora da figurira, i to kao *kantovska premisa* jedne bolje Evrope, one koja se identificira sa svojim kontinentalnim granicama, sa svojom političkom geografijom, sa Istokom, Zapadom, Sjeverom i Jugom, a ne ostaje samo u okvirima “postmodernog raja” dvanaest najrazvijenijih zemalja *prvog prstena* Evropske unije. No,

---

u sferi realpolitike, koja je paradigmatika osnova međunarodne akcije svake američke administracije, Evropa, da bi tendirala ka stanju “vječnog mira”, pred izborom je da prihvati ono što anticipira španjolski sociolog lijeve orijentacije Castells i za svoje potrebe angažira američku vojsku kao plaćeničku, jer Evropa ima i imat će sigurnosne potrebe nižeg i višeg intenziteta; ili da koristeći multilateralizam globalnog sigurnosnog sustava izgrađuje svoju, autentičnu evropsku geopolitičku i sigurnosnu kulturu kao osnovu za transatlantsko strateško partnerstvo. To partnerstvo uvjerljivom argumentacijom dovodi u pitanje *američki špenglerovac* Charles Kupchan, kritički raspoložen prema Bushovoj unilateralnoj izvedbi Pax Americana: “Dok se Europa sve više drži svoga smjera i Sjedinjene Države odbacuju kompromis, međunarodne institucije koje su pomogle promicati mir i napredak od Drugoga svjetskog rata naovamo neminovno će slabjeti. Kako se Europa širi na istok prevladat će u geopolitici Euroazije i postupno istiskivati Ameriku kao arbitra strateškog heartlanda... Povijest se vraća prošavši puni krug. Sada je na Europi red da se uspne i odvoji od Amerike koja odbija predati svoje privilegije prvenstva. Europa će se neminovno uzdići do glavnog suparnika Amerike. Kada bi Washington i Bruxelles počeli shvaćati opasnosti rastućega jaza koji ih dijeli, mogli bi obuzdati sve jače suparništvo. No, ne pripreme li se za život nakon Pax Americana, osigurat će da nadolazeći sukob civilizacija ne bude između Zapada i ostatka svijeta, već unutar Zapada podijeljenog protiv sebe” (Kupchan, 2003: 84).

Ko ponajviše gubi u ovoj katastrofičnoj projekciji? U mome uvidu, geopolitičke subregije niske ekonomske i demokratske akumulacije koje su svoju geopolitičku i političko-ekonomsku verifikaciju prepustile Bruxellesu. Takva procjena dominantno se odnosi na naš region, na područje koje geopolitički kodificiramo pojmom jugoistočna Evropa odnosno zapadni Balkan. Zato je, s našeg stanovišta, od iznimne važnosti stvarati teorijske i praktične uvjete da Zapad povijesno ne isklizne, što opetovano afirmira prosudbu o nužnosti geopolitičke simbioze Evropske unije i SAD-a: “Koristiti se antiamerikanizmom za određivanje Europe, kao što su se Atenjani određivali u odnosu na Perzijance ili Europljani u odnosu na Arape, Tatare ili Turke, to je strategija koja ruši izgleda da će se Europa pojaviti kao vjerodostojan partner na međunarodnoj sceni. Uloga intelektualne rasprave o budućnosti Europe sastoji se u tome da valja ‘prijeći Heraklove stupove’, proizvesti ideje i vizije koje bi imale snage na realan način pokazati pravac kojim treba ići i pokrenuti maštu radi stvaranja moćne, hrabre i svijetle Europe” (Geremek, 2003: 92).

Sljedeća mirovna forma

Da li je stara dama “moćna, svijetla i hrabra” ako je prisustvo Evropske unije - kao institucionalnog nukleusa jedne Evrope – na zapadnom Balkanu, u prvoj deceniji 21. stoljeća, i dalje fokusirano na sigurnosnu sferu kao prethodnu osnovu za političku i ekonomsku agendu. To znači da se region u percepciji Evropske unije još uvijek označava postkonfliktnim a ne razvojnim područjem. Dihotomija postkonfliktna zajednica – razvojna zajednica utječe na sigurnosnu dilemu (Toft Duffy, 2003: 8): s jedne strane, nematerijalni aspekti etničkog nasilja još uvijek su prisutni kroz nepovjerenje kojim manipuliraju nacionalne elite (što snaži sigurnosnu paradigmu), a s druge strane region pokazuje potencijal da se preko građanskih struktura u različitim zajednicama nadiđu demoni historije (što snaži razvojnu paradigmu). Zbog te dileme jugoistočna Evropa je još uvijek dominantno sigurnosni interes zapadnoevropskih zemalja koji se realizira preko geopolitike *enlargementa*, odnosno širenja evropskog sigurnosnog poretka na prostor izvan Evropske unije, kako bi, s jedne strane, Evropska unija zadobila geopolitičku relevanciju i geostrateško poštovanje SAD-a, a s druge strane kako bi se strategijom širenja evropskog sigurnosnog poretka na područje zapadnog Balkana države tog područja, kao političke zajednice koje se ne mogu realizirati u punom smislu tog pojma³, obuhvatile jednom zajedničkom sigurnosnom strategijom. Taj koncept podsjeća na američku strategiju *containment* - okruženja SSSR-a tokom hladnog rata, kako bi se spriječio prodor “crvenih” iz područja *heartlanda* u područje *rimlanda*: Sjedinjene Države su prvo politički i kulturno proširile svoj utjecaj, a zatim su serijom alijansi (Nato u Evropi, Cento u Zapadnoj Aziji, Seato u jugoistočnoj Aziji, Anzus na Pacifiku) “zatvorile” SSSR. Slično radi Evropska unija, ali iz posve drugih razloga. Proširiti se u prostor zapadnog Balkana, zainteresirati ga i semantički za Zapad (zapadni Balkan, jugoistočna Evropa), a onda dugotrajnim prisustvom zatvoriti konfliktno područje i napraviti novi limes: onaj koji dijeli uspješne od neuspješnih država. *Enlargement* pa *containment*! Poruka je jasna: jugoistočna Evropa je “osuđena” da se samom sobom konstituirala kao “zapadna vrijednost” (ne kao neka druga!), ali uz višegodišnju, uvjetujuću, birokratiziranu, no nužnu podršku Evropske unije. Očigledno, pred idejom ujedinjene Evrope kao “više instance” koja hoće opravdati svoje pojavljivanje u svijetu stoji geopolitički problem najvišeg reda: region zapadnog Balkana konstruiran kao politička

---

³ «Jer, kako je lijepo navela Karnegijeva komisija, Balkan je područje koje nije opravdalo povjerenje velikih sila da je sposobno da se samo o sebi stara» (Lakičević, 2002: 223).

---

kategorija koja objavljuje svoju nemogućnost da bude u *Sada*, s konekcijom na budućnost, bez posredovanja *loše prošlosti*. Zar je zaista tako teško demistificirati uzročnost!? Lošu uzročnost! Pristajanje da se u *Sada* bude samo u zakrvavljenoj prošlosti, volens-nolens, znači da nismo u *Sada*. A to je već tipska manifestacija herojskog duha kao najgoreg oblika palanačkog duha zemalja regije koju motrim geopolitički kako bih je, u sferi teorije, kategorizirao kao mirovnu formu a ne formu rata. To je izuzetno teško jer je geopolitiku historijski najlagodnije posmatrati kao “nauku o teritorijalnim sukobima i protivurečnim predstavama” (Foucher, 2000: 15). Baš je Evropa ta koja svojom povijesnom egzistencijom potvrđuje da je u njenoj historiji rat imao centralno mjesto⁴. Ipak, slijedeći historijsko napredovanje Evrope u novu, nadnacionalnu mirovnu formu, i njen očigledni odmak od koncepta nacije-države kao dugotrajne figure nasilja, opojmljivanje i teorijsko (re)konstituiranje evropske geopolitike mira nadaje se kao poduhvat vrijedan dugotrajnog činjenja.

---

⁴ “Porijeklo Evrope iskovano je u ognju rata.” Vidi u: R.A. Brown, *The Origins of Modern Europe*, London, 1972, str. 93. Za razumijevanje rata kao konstrukcijskog subjekta evropske povijesti inspirativna je i studija Michaela Howarda *Rat u evropskoj istoriji*, Studentski kulturni centar, Beograd, 1999.

Literatura

- Agamben Giorgio (2004): Od ekonomske teologije do političke ekonomije. Zarez, dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja, br. 136-137, Zagreb.
- Beck Ulrich (2003): Što je globalizacija? Vizura, Zagreb.
- Berberović Ljubomir (1999): Globalizacija ili diktiranje budućnosti. Internet izdanje časopisa *Republika*, godina XI, br. 218-219. Dostupno na: <http://www.yuope.com/zines/republika/arhiva>
- Brown R. Allen (1972): *The Origins of Modern Europe*, London.
- Brzezinski Zbigniew (2004): *The Choice. Global domination or Global leadership*, A Member of the Perseus Books Group, New York.
- Castells Manuel (2003): *Kraj tisućljeća. Golden Marketing*. Zagreb.
- Foucher Michel (2000): *Evropska republika, Stubovi kulture*, Beograd.
- Foucher Michel (2001): *The Geopolitics of Front Lines and Borderlines*. U: *From Geopolitics to Global Politics*, editor Jacques Levy, Frank Cass, London.
- Geremek Bronislaw (2003): Misliti Europu kao zajednicu. U: *Europski glasnik*, godište VIII, br. 8. Hrvatsko društvo pisaca, Zagreb.
- Giddens Anthony (1999): *Globalizacija. Prvo predavanje u ciklusu pet predavanja pod zajedničkim naslovom Runaway World*. London.
- Grčić Mirko (2000): *Politička geografija*, Geografski fakultet, Beograd.
- Gržinić Marina (2003): Izvan biti: Agamben i antropološki stroj. U: *Zarez*, dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja, br. 114, Zagreb.
- Howard Michael (1999): *Rat u evropskoj istoriji*, Studentski kulturni centar, Beograd.
- Ikenberry Paul T.V., John G., Hall A. John (2003): *The Nation – State in Question*, New Jersey, Princeton University Press.
- Kagan Robert (2004): *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*. Vintage Books A Division of Random House, Inc. New York.
- Kupchan A. Charles (2003): *Kraj Zapada*. U: *Europski glasnik*, godište VIII, br. 8. Hrvatsko društvo pisaca, Zagreb.
- Kupchan A. Charles (2002): *The End of the American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty – First Century*, Vintage Books. A division of Random House, Inc. New York.
- Lacoste Yves (2001): *Rivalries for Territory*. U: *From Geopolitics to Global Politics*, editor Jacques Levy, Frank Cass, London.
- Lakičević Dragan (2002): *Arhipelag Balkan*. Institut za evropske studije, Beograd.

-
- Lewy Jacques (2001): *Beyond Geopolitics. A French Connection*. U: *From Geopolitics to Global Politics*, Frank Cass, London.
  - Loughlin John (2000): *Ordering the 'Crush Zone': Geopolitical Games in Post-Cold War Eastern Europe*. U: *Geopolitics at the End of the Twentieth Century*, editors Nurit Kliot & David Newman, Frank Cass, London – Portland.
  - Lutwak Edward (1990): *From geopolitics to geo-economis*. U: *The National Interest*, ljetno.
  - Mazower Mark (2004): *Mračni kontinent. Evropsko dvadeseto stoljeće*, Prometej, Zagreb.
  - Milardović Anđelko, ed.(1999): *Globalizacija*. Pan Liber, Osijek - Zagreb - Split.
  - Plevnik Jasna (2001): *Značenje geopolitike i geoekonomije u suvremenim međunarodnim odnosima*. U: *Međunarodne studije, časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju*, godina I, Centar za međunarodne studije Hrvatske udruge za međunarodne studije.
  - Plevnik Jasna (2003): *Iza globalizacije. Geoekonomija međunarodnih odnosa*, Golden Marketing, Zagreb.
  - Sassen Saskia (2004): *Gubitak kontrole. Suverenitet u doba globalizacije*. Beogradski krug. Beograd.
  - Sikorski Radek (2004): *Život sa megasilom: Ideje o Evropi i transatlantskim odnosima*. *New Europe Review*, elektronski magazin Glasa Amerike. Dostupno na: <http://www.neweuropereview.com>.
  - Soutou Georges (2001): *Neizvestan savez. Istorija Evropske zajednice*, Clio, Beograd.
  - Steger B. Manfred (2005): *Globalizacija*. Šahinpašić, Sarajevo.
  - Toft Duffy Monica (2003): *The Geography of Ethnic Violence*. Princeton University Press, New Jersey.
  - Tuathail Gearoid (1996): *Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
  - Weidenfeld Werner, Wessels Wolfgang, ed. (2003): *Evropa od A do Š. Priručnik za evropsku integraciju*. Institut za evropsku politiku, Savezna centrala za političko obrazovanje, Fondacija Konrad Adenauer. Beograd.